

nują w Łodzi średniowiecznicy powszechni, dlatego też trudno liczyć, by ta dziedzina historyczna mogła się u nas rozwinąć.

2. KIERUNKI BADAŃ NAD HISTORIĄ POWSZECHNĄ NOWOŻYTNĄ I NAJNOWSZĄ

Badania nad historią powszechną nowożytną i najnowszą były prowadzone od początku istnienia Instytutu Historii. Z okazji setnej rocznicy Wiosny Ludów została opracowana i wydana 5-tomowa publikacja pod redakcją prof. Natalii Gąsiorowskiej¹⁰. W pracy tej omówiono m. in. rewolucję 1848 r. we Francji (Józef Dutkiewicz) i Włoszech (Anna Rynkowska) oraz sytuację polityczną W. Brytanii (Henryk Katz). Przedstawiono położenie gospodarczo-społeczne Europy w połowie XIX w. (Natalia Gąsiorowska) i zagadnienie ustroju Niemiec w okresie Wiosny Ludów (Stanisław Sreniowski). Sporo uwagi poświęcono podłożu ideologicznemu ruchów rewolucyjnych i wolnościowych w Europie lat 1846—1849. Omówiono francuski socjalizm utopijny (Gryzelda Missalowa), socjalizm naukowy (Henryk Katz), a także karbonaryzm i masonerie (W. Łukaszewicz). Publikacja *W stulecie Wiosny Ludów* była pierwszą próbą syntetycznego przedstawienia wydarzeń europejskich z lat 1846—1849 przy zastosowaniu metody materializmu historycznego i dialektycznego przez polskich historyków. Do tej pory zajmuje trwała pozycję w polskiej historiografii.

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych badania z zakresu historii powszechnej koncentrowały się wokół następujących problemów: 1) międzynarodowe aspekty powstania listopadowego 1830 r., 2) dzieje społeczno-polityczne Anglii w drugiej połowie XIX w., 3) stosunki Polski z Zachodem w XVIII w., 4) problematyka mniejszości narodowych w Lidze Narodów.

Profesor J. Dutkiewicz kontynuował rozpoczęte w okresie międzywojennym badania dotyczące stanowiska mocarstw zachodnich wobec ruchu narodowowyzwoleńczego Polaków w latach 1830—1831. W 1950 r. ukazała się rozprawa *Francja a Polska w r. 1831*. Ostatnia praca z tego cyklu *Anglia a sprawa polska w latach 1830—1831* wyszła drukiem w 1967 r.¹¹ Na uwagę zasługuje też rozprawka *Watykan wobec Królestwa*

¹⁰ *W stulecie Wiosny Ludów 1848—1948*, red. N. Gąsiorowska, t. I—V, Warszawa 1948—1953.

¹¹ J. Dutkiewicz, *Francja a Polska w r. 1831*, Łódź 1950; idem, *Anglia a sprawa Polska w latach 1830—1831*, Łódź 1967.

Warszawskiego i Królestwa Kongresowego (1807—1831), zamieszczona w zbiorowym opracowaniu *Szkice z dziejów papieżstwa* (1958 r.), dotycząca stanowiska Stolicy Apostolskiej wobec powstania 1830 r. W 1969 r. został opublikowany artykuł o międzynarodowym znaczeniu powstania listopadowego. Wymienione prace zostały oparte na archiwaliach francuskich, angielskich, austriackich i niemieckich.

Do nurtu badawczego Józefa Dutkiewicza nawiązał Władysław Bortnowski, publikując w 1964 r. rozprawę *Powstanie listopadowe w oczach Rosjan*¹². Praca przedstawia nastroje społeczeństwa Rosji w dobie powstania listopadowego. Autor omówił zasadnicze kierunki rosyjskiej historiografii i publicystyki w latach 1832—1917 odnośnie do poruszanego problemu.

Dzieje społeczno-polityczne Anglii, a zwłaszcza problemy angielskiego ruchu robotniczego w drugiej połowie XIX w., zostały omówione w pracach H. Katza. W 1962 r. ukazała się rozprawa *Liga Reformy. Studium politycznej organizacji robotniczej w średniowiktoriańskiej Anglii*. Dwa lata później H. Katz opublikował studium *Robotnicy angielscy wobec powstania styczniowego*. Kolejna monografia *Anglia u progu demokracji* dotyczyło charakterystyki grup społecznych i sił politycznych Anglii w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XIX w.¹³ H. Katz napisał podręcznik akademicki *Historia powszechna 1789—1880 w zarysie* (1961 r.) oraz w cyklu historii poszczególnych krajów *Historię Stanów Zjednoczonych Ameryki* (1971 r.).

Poszukiwania badawcze Zofii Libiszowskiej koncentrowały się wokół stosunków polsko-amerykańskich w dobie wojny Stanów Zjednoczonych o niepodległość, a zwłaszcza znajomości spraw amerykańskich w polskiej opinii publicznej i odwrotnie. Autorka podjęła również badania nad historią stosunków dyplomatycznych polsko-angielskich oraz stanowiskiem angielskiej opinii publicznej wobec spraw polskich w drugiej połowie XVIII w. Ich podsumowaniem był zbiór studiów *Życie polskie w Londynie w XVIII w.*¹⁴ Na uwagę zasługuje również popularnonaukowa praca omawiająca dzieje Francji w okresie panowania Ludwika XIV¹⁵.

Badania Waldemara Michowicza dotyczyły zagadnienia ochrony mniejszości narodowych w Lidze Narodów, ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska Polski. W 1963 r. ukazała się rozprawa o walce dy-

¹² W. Bortnowski, *Powstanie listopadowe w oczach Rosjan*, Łódź 1964.

¹³ H. Katz, *Liga Reformy. Studium politycznej organizacji robotniczej w średniowiktoriańskiej Anglii*. Łódź 1962; idem, *Anglia u progu demokracji*, Warszawa 1965.

¹⁴ Z. Libiszowska, *Opinia polska wobec rewolucji amerykańskiej w XVIII wieku*, Łódź 1962; idem, *Misja polska w Londynie w latach 1769—1795*, Łódź 1966; idem, *Życie polskie w Londynie w XVIII w.*, Wrocław 1972.

¹⁵ Z. Libiszowska, *Król Słońce i jego czasy*, Wrocław 1968.

plomacji polskiej przeciwko traktatowi mniejszościowemu w Lidze Narodów w 1934 r.¹⁶

W latach siedemdziesiątych i pierwszej połowie lat osiemdziesiątych badania nad historią powszechną XVIII—XX w. znacznie się rozwinęły. Profesor Z. Libiszowska analizowała stanowisko angielskiej opinii publicznej wobec drugiego rozbioru Polski i powstania kościuszkowskiego. Prowadziła też badania nad charakterem rewolucji amerykańskiej w XVIII w. i jej ocenami w Europie Oświeconej. Napisała popularnonaukową pracę o Francji w dobie Oświecenia i twórcach Encyklopedii¹⁷. Jerzy Grobis przedstawił ocenę insurekcji kościuszkowskiej w historiografii angielskiej końca XVIII w. Podjął też studia nad życiem i działalnością polityczną prezydentów Stanów Zjednoczonych — Johna Adamsa (1735—1826) i Johna Quincy Adamsa (1767—1848).

Kilku pracowników zajęło się problematyką stosunków międzynarodowych w XX w. Bogusław Rakowski prowadził badania nad tzw. Paktem Czterech z 1933 r. Andrzej Brzeziński zainteresował się historią stosunków angielsko-rosyjskich na początku XX w. W 1979 r. opublikował monografię dotyczącą sprawy porozumienia angielsko-rosyjskiego w latach 1903—1907¹⁸. Andrzej Harasimowicz zajmował się polityką zagraniczną W. Brytanii w dwudziestolecie międzywojennym, publikując w 1981 r. monografię o polityce zagranicznej pierwszego rządu Partii Pracy w Wielkiej Brytanii w 1924 r.¹⁹ W. Michowicz zajmował się różnymi aspektami rozbrojenia, a zwłaszcza negocjacjami rozbrojeniowymi w okresie międzywojennym, wydając z tego zakresu szereg studiów i artykułów. W 1984 r. opublikował monografię *Genewska Konferencja Rozbrojeniowa (1932—1937) a dyplomacja polska*, będąca pierwszym opracowaniem dziejów konferencji w polskiej historiografii²⁰.

Badania nad zażądaniem rozbrojenia i bezpieczeństwa były prowadzone od 1982 r. w ramach Zespołu Badań nad Pokojem, kierowanego przez W. Michowicza. Rezultatem prac Zespołu są zbiorowe publikacje: *Problemy rozbrojenia 1919—1939* i *Z zażądnień rozbrojenia w dwudziestolecie międzywojennym* (1986 r.). W 1986 r. A. M. Brzeziński ukoń-

¹⁶ W. Michowicz, *Walka dyplomacji polskiej przeciwko traktatowi mniejszościowemu w Lidze Narodów w 1934 roku*, Łódź 1963.

¹⁷ Z. Libiszowska, *Francja encyklopedystów*, Wrocław 1973.

¹⁸ A. M. Brzeziński, *Sprawa porozumienia angielsko-rosyjskiego w latach 1903—1907*, Łódź 1979.

¹⁹ A. Harasimowicz, *Polityka zagraniczna pierwszego rządu Partii Pracy w Wielkiej Brytanii w 1924 r.*, Łódź 1981.

²⁰ W. Michowicz, *Genewska Konferencja Rozbrojeniowa (1932—1937) a dyplomacja polska*, Łódź 1984.

czył monografię *Dyplomacja francuska wobec Konferencji Rozbrojenio-
wej w Genewie (2 II 1932—31 V 1937 r.)*²¹.

Interesujące wyniki osiągnięto w badaniach nad historią nowożytną Rosji i Związku Radzieckiego. Profesor W. Bortnowski opublikował obszernie studium o powstaniu grudniowym 1905 r. w Moskwie²². Interesował się udziałem militarnym Rosji w I wojnie światowej, publikując na ten temat kilka studiów i artykułów. W 1976 r. ukazała się monografia poświęcona obronie Leningradu w latach 1941—1944, przedstawiająca wojskowe aspekty obrony miasta oraz dramatyczne warunki życia jego mieszkańców²³. W. Bortnowski napisał skrypt pt. *Historia ZSRR (okres umacniania socjalizmu)*, wydany w 1974 i 1977 r. Był to pierwszy w literaturze polskiej zarys dziejów Związku Radzieckiego w latach 1938—1945.

Poszukiwania badawcze Mariana Wilka dotyczyły dziejów burżuazji rosyjskiej w okresie I wojny światowej. W 1972 r. opublikował on pracę *Moskiewski Komitet Wojenno-Przemysłowy 1915—1918. Studium z dziejów burżuazji rosyjskiej*, opartą na materiałach z archiwów radzieckich²⁴. Na uwagę zasługuje również studium o stanowisku burżuazji moskiewskiej wobec caratu w latach 1914—1917. Paweł Chmielewski zajął się problematyką polityki hitlerowskiej na okupowanych terenach Związku Radzieckiego, drukując na ten temat kilka studiów i artykułów. Wspólnie z M. Wilkiem napisał skrypt *Zarys dziejów ZSRR, 1917—1977* (I wyd. 1983, II wyd. 1985). Edward Wiśniewski prowadził badania nad działalnością polityczną partii „progresistów”.

W omawianym okresie pracownicy Instytutu Historii napisali kilka biografii wybitnych mężów stanu i działaczy politycznych, europejskich i amerykańskich. Z. Libiszowska opublikowała w 1976 r. biografię Thomasa Paine'a (1737—1809), angielskiego polityka, współtwórcy niepodległości Stanów Zjednoczonych, uczestnika Wielkiej Rewolucji Francuskiej²⁵. Dwa lata później wydała popularnonaukową biografię sen. Marie Josepha La Fayette'a (1757—1843), uczestnika wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych i Rewolucji Francuskiej 1789 r.²⁶ W 1984 r. ukazała się praca przedstawiająca życie i działalność polityczną Thomasa Jeffersona (1743—1826), autora Deklaracji Niepodległości Stanów

²¹ A. Brzeziński, *Dyplomacja francuska wobec Konferencji Rozbrojenio-
wej w Genewie (2 II 1932—31 V 1937)*, Łódź 1986.

²² W. Bortnowski, L. Mroczka, *Dwa powstania*, Łódź 1974.

²³ W. Bortnowski, *W pierścieniu blokady*, Łódź 1976.

²⁴ M. Wilk, *Moskiewski Komitet Wojenno-Przemysłowy 1915—1918. Studium z dziejów burżuazji rosyjskiej*, Warszawa 1972.

²⁵ Z. Libiszowska, *Thomas Paine. Obrońca praw człowieka*, Warszawa 1976.

²⁶ Z. Libiszowska, *Zołnierz wolności La Fayette*, Warszawa 1978.

Zjednoczonych, prezydenta w latach 1801—1809²⁷. M. Wilk opublikował w 1975 r. popularnonaukową biografię cara Piotra I (1672—1725), twórcy Rosji nowożytnej²⁸. M. A. Brzeziński wydał w 1983 r. popularnonaukową pracę omawiającą życie i działalność polityczną Jeana Jaurésa (1859—1914), francuskiego socjalisty, myśliciela i działacza pacyfistycznego²⁹. W. Bortnowski opublikował w 1981 r. popularnonaukową biografię Wielkiego Księcia Konstantego Pawłowicza (1797—1831)³⁰. W 1986 r. A. Harasimowicz wydał popularnonaukową biografię angielskiego polityka, lidera Partii Pracy, Jamesa Ramsaya MacDonalda³¹.

Znaczącym dorobkiem pracowników Instytutu Historii są publikacje zbiorowe z zakresu historii powszechnej nowożytnej. Z okazji setnej rocznicy Komuny Paryskiej 1871 r. ukazał się specjalny numer „Zeszytów Naukowych UŁ”, stanowiący pokłosie sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii. W 1978 r. został wydany zeszyt *Studia z dziejów Anglii*, dotyczący dziejów wewnętrznych i polityki zagranicznej Anglii w XVIII—XX w. Dwa lata później został opublikowany zeszyt pt. *Studia z dziejów Francji*, będący wynikiem współpracy naukowej pracowników Instytutu Historii UŁ z historykami Uniwersytetu Lyon III.

3. KIERUNKI BADAŃ NAD HISTORIĄ POLSKI ŚREDNIOWIECZNEJ

Badania nad przeszłością średniowieczną Polski prowadzone były przez osoby zatrudnione w Katedrze, później Zakładzie Historii Polski Średniowiecznej, oraz w wyłonionym z niej Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii, a częściowo też w Katedrze Historii Europy Wschodniej.

W Katedrze Historii Polski Średniowiecznej prowadzone były też badania, które tylko w większym lub mniejszym stopniu łączą się z dziejami Polski średniowiecznej, a mianowicie sprawy jaćwieskie i problemy stosunków polsko-rusko-litewskich. Do problematyki jaćwieskiej nawiązał Stanisław Zajączkowski, kontynuując swoje przedwojenne za-

²⁷ Z. Libiszowska, *Thomas Jefferson*, Wrocław 1981.

²⁸ M. Wilk, *Piotr I — car reformator*, Warszawa 1975.

²⁹ A. Brzeziński, *Jean Jaurés. Polityk i myśliciel*, Warszawa 1983.

³⁰ W. Bortnowski, *Wielki książę Konstanty i Joanna Grudzińska*, Łódź 1981.

³¹ A. Harasimowicz, *James Ramsay MacDonald, życiorys socjaldemokraty*, Łódź 1986.